

PÅL GRØNDAHL

OM DRAP

OM DRAP

PÅL GRØNDAHL

OM DRAP

© Gyldendal Norsk Forlag AS 2019
1. utgave, 1. opplag 2019

ISBN 978-82-05-52174-2

Omslagsdesign: © Cecilie Mohr
Sats: HAVE A BOOK
Brødtekst: Minion Pro 10,5/15 pkt
Papir: 90 g Amber Graphic
Trykk: Dimograf, Polen 2019

Alle henvendelser om boken kan rettes til
Gyldendal Akademisk
Postboks 6730 St. Olavs plass
0130 Oslo

www.gyldendal.no/akademisk
akademisk@gyldendal.no

Utgivelsen har fått støtte fra Fritt Ord.

Det må ikke kopieres fra denne boken i strid med åndsverkloven
eller avtaler om kopiering inngått med KOPINOR,
interesseorgan for rettighetshavere til åndsverk. Kopiering i
strid med lov eller avtale kan medføre erstatningsansvar og inndragning, og
kan straffes med bøter eller fengsel.

Alle Gyldendals bøker er produsert i miljøsertifiserte trykkerier.
Se www.gyldendal.no/miljo

Man vill bli älskad, i brist därpå beundrad, i brist därpå
fruktad, i brist därpå avskydd och föraktad. Man vill ingiva
människorna någon slags känsla. Själen ryser för tomrummet
och vill kontakt till vad pris som helst.

Fra Doktor Glas,
1905 av Hjalmar Söderberg

Til leseren

I over 20 år som psykolog har jeg snakket med mange drapsmenn og enkelte -kvinner. Reaksjonene deres over drapet de har begått, har vært helt forskjellig, alt fra kynisme til fortvilelse til sjokk til benekting og vantro. Når jeg har lyttet til deres versjoner, har det slått meg hvor forskjellig drapshistoriene har vært. Ikke én historie er lik.

I kontrast til de ulike personene og deres unike historier finner vi tall. Tallmessige beregninger om gjerningspersoner bak drap: deres metoder, alder og andre statistiske forhold som fremstår like anonyme og grå som ubehagelig. Knappt noen kriminell handling er så fatal som drap. Drap er en uopprettelig handling, døde kan ikke vekkes til live igjen. Gjerningspersonen må leve resten av livet med erkjennelsen av å ha tatt et liv, og får som regel sitt liv kullkastet med lang straff og egne kvaler. I tillegg til at et menneske er drept, sitter det ofte etterlatte igjen med sorg, raseri og avmakt.

Drap kan skape et klima av uhygge og usikkerhet. Men drap er også spenning og underholdning. Mange krør seg ned i sofaen med krimbøker eller ser filmer der det myrdes for fote, det ene drapet mer grotesk enn det andre. Drap virker både frastøtende og fascinerende og vekker et forbausende bredt følelsesregister i oss mennesker.

Våre forestillinger om drap kommer i hovedsak fra fiksjon og fantasi og fra reportasjer i media. Det gir ikke alltid et riktig bilde. Etter flere år som forsker, terapeut og rettspsykiatrisk sakkyndig har det vokst frem et ønske hos meg å sammenfatte hvilken kunnskap vi har om drap. Jeg har også ønsket å vise hva vi ikke vet så sikkert, og å ta livet av noen myter. Boken tar for seg forekomst

av ulike typer drap, i tillegg til motiv, metode og bakgrunn hos gjerningspersonene. Riktignok med en viktig avgrensning. Boken handler med noen få unntak om drap som et resultat av en konflikt eller noe uoppgjort mellom to eller flere personer, det vil si mellommenneskelige drap. Derfor dekker ikke boken temaer knyttet til organiserte drap, for eksempel politiske henrettelser, terror, organisert kriminalitet eller drap begått i krig, såkalt «legitime drap», som det er flest av i verden.

Boken kan øke kunnskapen om hva som skjer når mennesker dreper andre mennesker. Mer kunnskap om drap kan bidra til færre fordommer, myter og mindre folklore. Det kan bringe inn mer fakta i debatter som naturlig nok oppstår i kjølvannet av enkelte spektakulære drap, som når barn er ofre eller gjerningspersonen antas å ha vært psykotisk. På den måten kan vi få et bedre grunnlag for å kunne iverksette riktige politiske vedtak og tiltak, og i beste fall medvirke til at færre ender opp med å ta liv.

Å skrive en bok som paradoksalt nok kan virke snever, men som likevel dekker så mye som drap, er ikke enkelt. Noen vil etterlyse en tyngre vitenskapelig gjennomgang av fenomenet, mens andre igjen kan få et fjernt blikk når det dukker opp akademiske uttrykk. Jeg håper å ha funnet en formidlingsform som kan appellere til langt flere enn rene akademikere. Jeg slutter meg til et råd som litteraturprofessor Toril Moi en gang fikk: «Å skrive er å forsøke å vise andre hva du ser. Vær forberedt på at de kanskje *ikke* ser det.»

Min oppgave har vært å skrive om drap slik at du som leser skjønner hva jeg har sett. Det er du som avgjør om jeg har lykket med det.

Sandvika, september 2018

Pål Grøndahl

Innhold

KAPITTEL 1 DET STORE BILDET	13
Drap på verdensbasis og i Skandinavia	13
Ulike hovedkategorier av drap	17
Hvem dreper, og hvem blir drept?	18
Kreativitet, destruktivitet, drap og drifter	21
Penger snakker ikke – de banner	23
Spesielle risikofaktorer bak drap	24
Ofrene	24
Drap kan være så forskjellig	26
Kort om jus	27
Drap eller mord?	27
Kvikkguide til boken	28
Oppsummert	29
KAPITTEL 2 ÅRSAKER TIL DRAP	32
Fra kriminalitet til vold til drap	34
Biologiske forhold	36
Psykologiske forhold	44
Sosiale forhold	49
Biologi, psykologi og miljø	53
Til sist – hva sitter vi igjen med av årsaksforklaringer bak drap?	55
Oppsummert	58
KAPITTEL 3 PSYKISKE LIDELSER OG DRAP	61
Psykiske lidelser	61
Ruslidelser	63
Personlighets- og atferdsforstyrrelser	68
Psykoselidelser	75
Oppsummert	82

KAPITTEL 4 OM DRAP I KULTUREN	86
Drap som underholdning	86
Drap og mord som et kulturelt fenomen	87
Drap og mord i kulturen – hvem hva og hvor	103
Drap formidlet i nyhetsbildet	105
Hvorfor er vi så fascinert av drap?	108
Var det hovmesteren som gjorde det?	111
Oppsummert	111
KAPITTEL 5 SERIEDRAP	113
Interessen for seriemordere	114
Hva er egentlig en seriemorder?	116
Historikk	116
Karakteristikk, typologier og diagnoser	118
Utvikling av en seriemorder – forklaringsmodeller	124
Seks myter om seriemordere	127
Fascinasjonen for seriemordere	129
Oppsummert	130
KAPITTEL 6 MASSEDRAP	133
Innledning	134
Hva kjennetegner massedrap?	136
Fellestrekk og typologier	137
Skoleskytere	141
En profil likevel?	142
Syv myter om massedrap	144
Konklusjon	147
Oppsummert	148
KAPITTEL 7 ÆRESDRAP	151
Hva er æresdrap	152
Utøverne, ofrene og deres «forbrytelser»	153
Forekomst og utbredelse	159
Litt om forskning	160
Ære, drap og æresdrap, bare i vår tid og i andres kulturer?	161
Kan æresdrap forebygges?	166
Oppsummert	168

KAPITTEL 8 PARTNERDRAP	171
Forekomst	172
Gjerningspersoner	174
Ofrene	182
Kort om teorier og typologier bak partnerdrap	182
Varselsignaler og varsling	185
Til sist, vår mann	187
Oppsummert	188
KAPITTEL 9 NÅR BARN OG UNGE DREPER	191
Jus og strafferettslig lavalder	192
Forekomst	199
Karakteristikker, risikofaktorer og typologier	200
Undergrupper	202
Utredning og behandling	206
Noen tanker	210
Jon og Robert	211
Oppsummert	211
KAPITTEL 10 MED FEIL SPRØYTE I HÅNDEN – MEDISINSKE DRAP ..	214
Hva er medisinske drap?	215
Hvor ofte skjer medisinske drap?	217
Gjerningspersoner, metoder, motiver og offer	219
Risikofaktorer	225
Oppsummert	230
KAPITTEL 11 MORDERISK HAT – HATDRAP	233
Hva forstår vi som hatkriminalitet og hatdrap?	234
Forekomst	235
Teorier om hvorfor hatkriminalitet og drap skjer	237
Typen hatkriminalitet og hatdrap	240
Hatgrupper	244
Nærmere om gjerningspersonene	248
Verden er likevel grusom nok – hvorfor egen lovgivning?	253
Avslutningsvis	255
Oppsummert	255

KAPITTEL 12 DRAPSETTERFORSKNING	259
Hva er egentlig etterforskning?	260
Når drapsetterforskningen går galt – risiko for justisfeil	267
Oppsummert	281
KAPITTEL 13 DRAP, STRAFF OG JUS	284
Innledning	284
Jus og drap	286
«Ingen kan dømmes uten etter Lov, ellers straffes uten etter Dom»	291
Grader av skyld	292
En spesiell straff – forvaring	294
Straff og ansvarlighet – tilregnelighet	295
Til sist	304
Oppsummert	305
ETTERORD	307
«Slik er drapsmannen!»	307
Aggresjon og tanker om paradiset	308
Færrest og flest drap	309
Hvordan forklarer vi forskjeller i drapsfrekvens?	309
Kunsten å redusere forekomsten av drap	311